

графічних БД як багаторівневої інформаційно-пошукової системи, інтегрованої гіперпосиланнями із пошуковими засобами та ресурсами Інтернету, організація онлайн-каталогів окремих спеціалізованих підрозділів НБУВ і бібліотек НАН України як комплексного універсального взаємодіючого інформаційного ресурсу, успішно розвиваються всеукраїнські корпоративні проекти ресурсів бібліографічної, реферативної, повнотекстової інформації.

Технологічно нове інформаційне середовище, коли інформація стає найважливішим стратегічним чинником розвитку науки і різних форм суспільної діяльності людства, зумовлює постійний моніторинг світових інформаційних ресурсів, систематичне дослідження тенденцій змін запитів користувачів, впровадження ефективних засобів їх задоволення, і, відповідно, потребує нових професійних знань бібліотечних працівників.

У сучасних умовах погіршення матеріального стану бібліотек нагальними є активізація міжвідомчої взаємодії головних академічних бібліотек і бібліотек наукових установ НАН України, координація та кооперація з національними галузевими бібліотеками та науково-інформаційними установами зі створення на корпоративних засадах національного інтегрованого довідково-бібліографічного ресурсу України.

УДК 025.32:004.9

Вараксіна Наталія Володимирівна

Varaksina Natalia

завідувач відділу

Head of department

Державна науково-педагогічна бібліотека України

імені В. О. Сухомлинського

V. Sukhomlynskyi SSPL of Ukraine

СИСТЕМИ КЕРУВАННЯ БІБЛІОГРАФІЧНОЮ ІНФОРМАЦІЄЮ ЯК ІНСТРУМЕНТ НАУКОВОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

BIBLIOGRAPHIC INFORMATION MANAGEMENT SYSTEM AS A MEANS OF SCIENTIFIC WORK

Розглянуто програмне забезпечення, призначене для створення, пошуку, збирання та систематизування джерел інформації та формування списків літератури у відповідних форматах. Метою доповіді є ознайомлення науковців з деякими системами керування бібліографічною інформацією. The article considers the software developed to create, search, collect and systematise sources of information and to form reference lists in appropriate formats. The aim is to acquaint scientists with some bibliographic information management systems.

Ключові слова: бібліографічний менеджер, система керування бібліографічною інформацією, список літератури, програмне забезпечення
Keywords: bibliographic manager, bibliographic information management system, reference list, software.

Сучасний науковець в процесі роботи створює особисту картотеку джерел інформації, формує списки літератури до наукових праць, що потребує багато часу. З появою у 80-роках минулого століття спеціальних комп'ютерних програм – систем керування бібліографічною інформацією (менеджерів бібліографії), цей процес став набагато простішим.

Система керування бібліографічною інформацією – це електронна система, в якій розміщують, зберігають, обмінюють дані та інформацію, а також дають змогу дослідникам, науковцям і письменникам створювати і багаторазово використовувати бібліографічні посилання.

Такі системи здійснюють пошук у бібліографічних базах даних (БД), доступних через інтернет, зберігають у них файли, формують бібліографічні записи, а інтеграція з текстовими процесорами (Microsoft Word, iWorks Pages, Open Office, LaTeX, Scrivener та ін.) дозволяє автоматичну генерацію списків літератури в різних форматах відповідно до вимог академічних стилів. З розвитком Web 2.0 з'явилися онлайнві системи, що надали можливість доступу до БД з будь-якого комп'ютера та колективної роботи над однією темою.

Системи можуть бути платні та безкоштовні, персональні або

корпоративні, працювати онлайн та/або локально на персональному комп'ютері (ПК). При локальній роботі програма встановлюється на ПК і всі її функції доступні тільки з нього. У другому випадку, щоб отримати доступ до бібліотеки з різних комп'ютерів, необхідно зареєструватися на сайті цієї системи. Однак більшість систем універсальні: їх можна встановити як стаціонарну програму на свій комп'ютер і синхронізувати зі своїм особистим кабінетом.

Будь-яка система складається з трьох основних складових: БД, в якій зберігається повна інформація про джерела; модуль імпорту/експорту бібліографічних записів; макрос для текстового редактора.

Можуть також бути присутні інструменти для синхронізації БД через інтернет, спільного доступу до баз, автоматичної перевірки посилань до БД наукових статей.

Існує велика кількість різноманітних систем управління бібліографією (див. https://en.wikipedia.org/wiki/Comparison_of_reference_management_software).

На сьогоднішній день визнаним лідером у сфері цих систем є комерційна система EndNote (<https://endnote.com/>), яка розроблена компанією Clarivate (раніше – Thomson Reuters). Воан вважається найбільш ефективною при пошуку в різноманітних віддалених бібліографічних базах. Посилання зберігаються у файлах з назвами бібліотек. За допомогою макроса текстового редактора генеруються бібліографічні посилання відповідно до обраного стилю і автоматично формується список літератури в кінці тексту. Список може бути виведений або за згадуванням у тексті, або за алфавітом.

RefBase – клієнт-серверна система для мов розмітки, таких як SGML, XML і LaTeX, використовується як з метою самоархівування, так і для інституційного архіву, поширюється за ліцензією GNU General Public License (GNU GPL чи GPL) і є кросплатформним програмним забезпеченням.

KBibTeX – вільна система, що була спочатку створена для BibTeX, який використовується у системі комп'ютерної верстки TeX/LaTeX. Крім звичайних можливостей редагування дає змогу здійснювати пошук і додавання нових посилань з Google Scholar.

JabRef (<http://www.jabref.org/>) – система використовує BibTeX в якості основного внутрішнього формату, поширюється за ліцензією GPL. Підтримується імпорт з різних форматів, таких як: BibTeXML, Endnote, Web of Knowledge тощо, експорт – в HTML, Docbook, BibTeXML, MODS, RTF, Refer/Endnote і OpenOffice Writer. Забезпечено запуск програм перегляду файлів у форматах PDF і Postscript, запуск браузера, вставка цитувань в LyX, Kile, Emacs, Vim і WinEdt, OpenOffice Writer.

Docsear – програма для побудови діаграм зв'язків та система управління бібліографічною інформацією, яка використовує BibTeX і є крос-платформною, поширюється за ліцензією GPL. Включає до себе більшу частину JabRef і є подовженням проекту SciPlore MindMapping. Вона об'єднує в собі електронну бібліотеку, систему керування бібліографічними списками, інструменти для створення та зберігання текстових заміток, і для створення інтелектуальних карт.

Zotero (<http://www.zotero.org/>) – це програма з відкритим вихідним кодом, яка розроблена і підтримується Center for History and New Media в університеті George Mason University. Поширюється за ліцензією GPL, є крос-платформною і має плагіни для браузерів і макроси для текстових редакторів. Призначена для індивідуальної і колективної роботи, є «хмарне» сховище даних, 300 Мб якого надається безкоштовно, та своєрідна соціальна мережа. Для отримання доступу до неї необхідно створити обліковий запис на сайті. Програма дає змогу збирати цитати із зазначенням джерел, зберігати PDF-документи, веб-сторінки, відео та інші файли, посилання на матеріали в інтернеті, створювати персональні бібліографії. Zotero зберігає локальну копію джерела, до якої можна додавати замітки, теги, підсвічування тексту (тільки для веб-сторінок), а також власні метадані. Надалі дані можуть бути сформовані у перелік літератури, який можна роздрукувати або зберегти окремим файлом.

Mendeley (<https://www.mendeley.com/>) – універсальна система, розроблена компанією Elsevier, з повним функціоналом, який призначений для індивідуальної і колективної роботи, для хмарного зберігання повних текстів статей у особистій або колективній бібліотеці, має плагіни для браузерів та макроси для тексто-

вих редакторів. Базовий пакет Mendeley Desktop поширюється як вільне програмне забезпечення з лімітом 2 Гб, однак є платні версії зі збільшеними квотами на зберігання матеріалів і створення груп. Програма проста, є навчальні матеріали, адаптовано до роботи в групі, тому позиціонується як академічна соціальна мережа. Для отримання доступу до неї необхідно створити обліковий запис на сайті.

VAK.in.ua (<http://vak.in.ua/>) – портал для оформлення наукових джерел відповідно до вимог Вищої атестаційної комісії (ВАК) України (нині Атестаційної комісії МОН України) та проходження нормоконтролю під час написання статей, курсових, дипломних, дисертацій та інших наукових робіт.

Citavi (<https://citavi.com/en>) – це бібліографічний менеджер та органайзер знань, розроблений компанією «Swiss Academic Software» і широко поширений в Німеччині, де використовується в більшості університетів. Має макроси для текстових і низки TeX-редакторів та плагіни до браузерів, а також для Adobe Reader і Acrobat, експортує бібліографічні метадані з ISBN, DOI, штрих-кодів, PDF-файлів. Система допомагає організовувати наукову діяльність за трьома напрямками: складання каталогу книг, упорядкування цитат і думок з того чи іншого проекту; сприяє плануванню завдань досліджень та структури майбутньої наукової роботи.

Отже, ці системи управління бібліографічною інформацією актуальні для студентів і аспірантів, а особливо для окремих дослідників, наукових груп і колективів, зокрема, для керівників наукових тем, які бажають створити професійну джерельну базу досліджень, забезпечити збереження даних і полегшити інформаційний пошук.